

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

**МАТЕРІАЛИ
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(5 листопада 2024 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 4
5 листопада 2024 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2024 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (5 листопада 2024 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2024. Вип. IV. 301 с.

Організаційний комітет:

Богущ А. М.	— дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
Бабчук О. Г.	— кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
Кавиліна Г. К.	— кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
Булгакова О.Ю.	— доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
Левицька М.І.	— методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

Технічне редагування матеріалів збірника — О.І. Кисельова.

<i>Сторож В. В.</i> Лепбук – інноваційна технологія дошкільного навчання.....	160
<i>Berezovska L.</i> Professional readiness of preschool education teachers for innovative activities.....	168
<i>Lysenko O. M., Melnychuk N. M.</i> Internationale politik zum schutz von flüchtligen und migranten.....	173
<i>Cojocari L., Ohrimenco (Boțan) A.</i> Valorizarea jocului-călătorie în familiarizarea copiilor cu diversitatea naturii.....	181

Розділ III. Особливості інклюзивних підходів

<i>Корзун Л. М.</i> Особливості розвитку та інклюзивне навчання дітей з порушенням інтелекту.....	196
<i>Кузнецова Т. М.</i> Інклюзивна практика у системі дошкільної освіти.....	203
<i>Літовченко О. В., Василенко А. І.</i> Особливості пізнавальної активності в дітей з порушеннями мовлення....	210
<i>Тубичко Ю. О.</i> Психолого-педагогічна готовність майбутніх фахівців до роботи у закладах дошкільної освіти з інклюзивною формою роботи.....	218
<i>Kovylyna V., Lepykh T.</i> Features of inclusive practice.....	226

Розділ IV. Професійні якості майбутніх фахівців дошкільних закладів

<i>Зоткіна Ю. С.</i> Розвиток толерантності в дошкільному віці.....	232
<i>Кавиліна Г. К.</i> Психологія емоційних станів та управління ними у дітей старшого дошкільного віку.....	238
<i>Кримова Н. О., Бирка А. В.</i> Формування особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку: проблематика та психолого-педагогічні рішення.....	244
<i>Кримова Н. О., Розумна-Ребдело С. В.</i> Дивергентне та конвергентне мислення в контексті творчого процесу...	249
<i>Панасюк Л.</i> Аналіз підходів до вивчення професійного самовизначення майбутніх фахівців.....	256

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

**К.пед.н., доц. О. В. Літовченко
Магістрантка А. І. Василенко**

Актуальність дослідження визначається тим, що сучасна статистика показує збільшення кількості дітей, що мають різні мовленнєві розлади, це вимагає ефективних підходів до їх корекції. Результати численних досліджень (О. Белова, О. Бистранівська, В. Бондарь, Л. Засекіна, Н. Лопатинська, Л. Трофіменко та ін.) доводять, що мовленнєві проблеми негативно впливають на когнітивний розвиток, соціалізацію та емоційний стан дітей, що обумовлює необхідність комплексних підходів для подолання цих труднощів. Психологи і психолінгвісти, такі як Л. Бевз, А. Богуш, І. Вільш, Л. Долинська, О. Кононко, В. Маценко, І. Мартиненко, О. Скрипченко, В. Тищенко, С. Шустваль та ін., визначають, що пізнавальна активність є ключовою для успішного навчання та розвитку інтелектуальних здібностей дитини, охоплюючи такі процеси, як увага, пам'ять і мислення.

На думку учених (Г. Соколова, О. Сущенцов, В. Тарасун, Н. Шаповал та ін.), у дітей з порушеннями мовлення процеси сприйняття, мислення, запам'ятовування можуть бути уповільненими або порушеними через труднощі у вербальному сприйнятті інформації і комунікації. Дослідження Н. Сабат, Н. Шкуратівської та Л. Ярошенко доводять, що розвиток пізнавальної активності у дітей з мовленнєвими порушеннями сприяє їхній успішній соціальній інтеграції та подальшому навчанні, це допомагає їм краще адаптуватися до освітнього середовища та розвивати комунікативні навички. Отже, дослідження розвитку пізнавальної активності у дітей з порушеннями мовлення є надзвичайно актуальним для забезпечення їх успішного розвитку, навчання та соціальної інтеграції.

Мета дослідження: визначити особливості пізнавальної

активності в дітей з порушеннями мовлення.

Науковці (Л. Бевз, О. Белова, О. Бистранівська, В. Денисюк, І. Мартиненко та ін.) вказують, що пізнавальна активність дітей з порушеннями мовлення (ПМ) має свої особливості та відрізняється від їхніх однолітків без таких проблем. Порушення мовлення впливають на загальний розвиток дитини, зокрема на пізнавальні процеси.

Т. Яновська підкреслює, що увага є важливою когнітивною функцією, розвиток якої у дітей з ПМ має специфічні риси. Вони можуть мати труднощі з концентрацією та переключенням уваги, що пов'язано з їхніми комунікативними труднощами. Діти зазвичай мають добре розвинену мимовільну увагу, але довільна увага у них часто затримується. Це ускладнює виконання завдань, які потребують вербальних інструкцій, і викликає швидке відволікання. Діти з ПМ часто мають розвинену мимовільну увагу, яка активується без свідомих зусиль і спрямована на нові або цікаві стимули, наприклад, яскраві іграшки чи голосні звуки. Проте розвиток довільної уваги у них часто затримується, що проявляється у труднощах з усвідомленим зосередженням на завданнях, які потребують вербальної інструкції чи активного слухання. Це пояснюється їхньою обмеженою здатністю розуміти та обробляти вербальну інформацію. Вони, як правило, мають знижену стійкість уваги, тобто вони відволікаються швидше і потребують частіших перерв. Діти також зазнають труднощів з переключенням уваги з одного завдання на інше, особливо якщо нове завдання потребує розуміння вербальних інструкцій, це пов'язано з уповільненою обробкою інформації та необхідністю в додатковому часі для адаптації. Діти з ПМ часто мають складнощі з розподілом уваги на кілька завдань одночасно і обмежену здатність до багатозадачності, що може впливати на їхню ефективність у виконанні завдань [9, с. 60-61].

Учені (О. Белова, Т. Яновська) визначають фактори, що впливають на розвиток уваги – це мовленнєві навички, адже обмеженість у розумінні та використанні мови безпосередньо

впливає на здатність дитини концентруватися на завданнях, що вимагають вербальних інструкцій або комунікації. Також важливе збережене слухове сприйняття, оскільки діти з порушеннями мовлення можуть мати труднощі з адекватним сприйняттям звуків і розумінням мовлення, що впливає на їхню здатність зосереджуватися на вербальній інформації [1, с. 629].

Крім того, як свідчать дослідження І. Мартиненко, низька мотивація до виконання завдань, пов'язаних з мовленнєвою діяльністю – знижує рівень їхньої уваги, тому заохочення та використання ігрових форм діяльності підвищує зацікавленість і увагу дітей. Емоційні труднощі, пов'язані з комунікаційними проблемами впливають на здатність дитини концентруватися, а тривога або фрустрація, відповідно, – знижують рівень уваги [2, с. 36].

На думку Н. Пахомової, у дітей з ПМ пам'ять розвивається з певними особливостями через їхні комунікативні та когнітивні труднощі. Короткочасна пам'ять може бути менш ефективною, що викликає труднощі із запам'ятовуванням і відтворенням вербальної інформації, наприклад, списків слів або інструкцій. Довготривала пам'ять зазвичай зберігається краще, але також має свої особливості: діти краще запам'ятовують візуальну чи тактильну інформацію. Слухова пам'ять у таких дітей менш розвинена через проблеми зі сприйняттям звуків, що ускладнює засвоєння вербальних інструкцій. Зорово-образна пам'ять зазвичай збережена і навіть може бути краще розвиненою у дітей з мовленнєвими розладами, тому вони краще запам'ятовують інформацію, подану у вигляді зображень, схем, картинок. Також діти можуть мати хорошу моторну пам'ять, що дозволяє їм запам'ятовувати рухи та дії. Це можна використовувати в навчанні через практичні завдання та фізичну активність [3, с. 166-167].

Учені (В. Тарасун, В. Тищенко) зазначають, що обмеженість вербальної пам'яті безпосередньо пов'язана з мовленнєвими труднощами, діти з порушеннями мовлення мають проблеми із запам'ятовуванням нових слів, фраз та ін-

струкцій; в них порушені інші когнітивні процеси, такі як увага і мислення, що також впливає на їх здатність до запам'ятовування інформації; тривога, фрустрація або низька мотивація негативно впливають на здатність запам'ятовувати інформацію [6, с. 107], [7, с. 133].

Дослідження В. Тищенко доводять, що мислення є одним з найважливіших когнітивних процесів, що дозволяє дитині аналізувати, узагальнювати, порівнювати інформацію та робити висновки. У дітей з порушеннями мовлення розвиток мислення має свої специфічні особливості, які обумовлені їхніми труднощами в комунікації [7, с. 135].

Наочно-дійове мислення у дітей з ПМ часто добре розвинене, оскільки вони покладаються на маніпуляції з предметами для розуміння світу. Використання конкретних предметів і дій допомагає таким дітям краще засвоювати нову інформацію. Діти з мовленнєвими порушеннями відчують труднощі з формуванням наочно-образних уявлень, але цей вид мислення зазвичай розвинений краще, ніж вербально-логічне. Візуальні образи та картинки – важливі для розуміння та запам'ятовування інформації [7, с. 136].

За В. Тарасун, найбільше страждає у дітей з ПМ вербально-логічне мислення, наявні труднощі з абстрактним мисленням, аналізом, синтезом, порівнянням і узагальненням інформації, поданої вербально. Вербальні труднощі ускладнюють процес формулювання і розуміння логічних зв'язків [6, с. 107].

На думку Л. Трофіменко, у дітей з ПМ виникають труднощі з поділом інформації на частини та її синтезом у цілісну картину. Вони не бачать логічних зв'язків між елементами завдання і мають складнощі з абстрагуванням та узагальненням понять, що ускладнює розуміння абстрактних концепцій. Діти покладаються на конкретні об'єкти для засвоєння інформації, а розвиток таких логічних операцій, як порівняння, класифікація, узагальнення та аналіз, є уповільненим. Вони потребують додаткової підтримки та конкретних прикладів для виконання цих завдань [8, с. 47].

Т. Яновська зауважує, що сприйняття є основою для формування уявлень про світ і власний досвід, а також відіграє ключову роль у розвитку когнітивних функцій. У дітей з ПМ розвиток сприйняття має певні особливості, що зумовлені їхніми мовленнєвими труднощами, зокрема, відзначаються труднощі при слуховому сприйнятті інформації, з розпізнаванням і розумінням мовленнєвих звуків, що своєю чергою впливає на здатність до сприйняття та відтворення мовленнєвих сигналів, це спричиняє проблеми з розрізненням фону і розумінням вербальних інструкцій. Наявні труднощі з орієнтацією у просторі, розумінням просторових відносин і понять. Це впливає на їхню здатність виконувати завдання, що вимагають просторової уяви [9, с. 61].

Г. Соколова зазначає, що зорове сприйняття у дітей з мовленнєвими порушеннями зазвичай краще розвинене, ніж слухове, оскільки вони більше покладаються на візуальні стимули. Однак можуть виникати труднощі з інтерпретацією зорових образів, особливо пов'язаних з мовленнєвими поняттями. Тактильне сприйняття залишається стабільним або навіть покращується, що робить тактильні стимули ефективним засобом навчання. Діти мають труднощі з розпізнаванням мовленнєвих звуків, що впливає на розуміння і запам'ятовування інформації. Вони розвивають компенсаторні стратегії, покладаючись на зорові та тактильні стимули, а також невербальну комунікацію. Труднощі зі сприйняттям знижують мотивацію та увагу, діти швидко втрачають інтерес до складних мовленнєвих завдань [5, с. 221].

Уява є важливою складовою когнітивного розвитку, яка дозволяє дітям створювати образи, ситуації та події, які не існують у реальному світі. Для дітей з ПМ розвиток уяви має свої особливості, що впливають на їхні творчі здібності та можливість взаємодії з іншими. Так, репродуктивна уява, як правило, менш розвинена через обмеженість вербального досвіду та труднощі в комунікації. Діти з ПМ страждають при вираженні своїх творчих ідей вербально, але їхня здат-

ність до творчості знаходить вираження через інші форми, такі як малювання, ліплення, ігри. Мовленнєві обмеження впливають на здатність дітей до формування і вираження уявних образів і ситуацій вербально. Через труднощі з абстрактним мисленням діти з порушеннями мовлення більше покладаються на конкретні, реальні образи, а не на абстрактні або фантазійні. Їм легше уявляти і відтворювати те, що вони бачили або переживали особисто [5, с. 222].

Отже, аналіз науково-методичних джерел показав, що загальний стан пізнавальної активності у дітей з порушеннями мовлення може варіюватися в залежності від конкретного типу та ступеня порушення, а також від індивідуальних особливостей кожної дитини. Корекційно-розвиткова робота з покращення пізнавальної активності у дітей з порушеннями мовлення полягає у створенні стимулюючого і безпечного середовища, яке сприяє їхньому індивідуальному розвитку і успіху.

Наше дослідження було спрямоване на визначення особливостей розвитку пізнавальної активності в дітей з порушеннями мовлення. В експерименті взяли участь 14 дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) з діагнозом ЗНМ 3 рівня. Діти були поділені на рівні групи по 7 осіб в кожній, які склали експериментальну групу (ЕГ) і контрольну групу (КГ). Констатувальний етап експерименту передбачав наступні завдання: проведення діагностики пізнавальних процесів (увага, сприйняття, пам'ять, мислення, уява) в дітей з ЗНМ 3 рівня; визначення рівнів пізнавальної активності дітей з порушеннями мовлення; виявлення специфічних труднощів, що виникають у процесі пізнання; визначення особливостей мовлення в дітей з ЗНМ 3 рівня та необхідності впровадження методики розвитку пізнавальної активності в дітей з ЗНМ 3 рівня.

Дослідження проводилось у 2 етапи: на першому (попередньому) етапі відбувався збір інформації про особливості розвитку пізнавальної активності в дітей з порушеннями мовлення, для цього проводились спостереження за діяльністю дітей та опитування батьків і педагогів. На 2 етапі (основному)

дітям пропонувались індивідуальні завдання відповідно до досліджуваних пізнавальних процесів. Ці методики дозволили комплексно оцінити різні аспекти сприйняття у дітей з порушенням мовлення, враховуючи їхні особливі потреби та можливості. В процесі проведеного дослідження також фіксувалось мовлення дітей, визначались та аналізувались його особливості.

Було визначено критерії оцінки проведених завдань (5 рівнів), відповідно до яких ми визначили рівні розвитку пізнавальної активності дітей 5-6 років з ЗНМ 3 рівня, враховуючи наявні у них мовленнєві порушення (низький, задовільний, середній, достатній і високий рівні). За результатами експерименту більшість дітей в перебувала на задовільному рівні розвитку пізнавальної активності, це становило 57% в експериментальній і 71% в контрольній групах. Низький рівень визначено в 14% дітей в ЕГ. Середній рівень зафіксовано у 29% в ЕГ і КГ. Високого і достатнього рівнів розвитку пізнавальної активності не досягла жодна дитина.

Аналіз мовлення дітей з ЗНМ 3 рівня виявив усі види мовленнєвих помилок: фонетико-фонематичні, лексичні, граматичні, темпо-ритмічні та комунікативні. Лексичні та граматичні помилки спостерігалися у всіх дітей обох груп, темпо-ритмічні — лише у трьох дітей. Більшість дітей мали фонетико-фонематичні та комунікативні помилки. Граматичні порушення включали помилки в узгодженні слів за родом, числом і відмінком, а речення були короткими і простими. Мовлення дітей було прив'язане до конкретних ситуацій, а абстрактні теми викликали труднощі.

Отже, констатувальний етап експерименту показав, що більшість дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ 3 рівня мають задовільний і середній рівень розвитку пізнавальної активності. Це підкреслює необхідність індивідуального підходу та систематичної роботи для покращення мовленнєвих навичок і загального розвитку дитини, що вимагає розробки методики розвитку пізнавальної активності для дітей з порушеннями мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова О. Б. Особливості розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 9. С. 54–64.

2. Мартиненко І. В. Особливості мотиваційної готовності до школи дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 6–7 (55–56). С. 35–38.

3. Пахомова Н.Г. Спеціальна психологія. Полтава : АСМІ, 2015. 389 с.

4. Соколова Г. Б. Дослідження пізнавальної активності дітей дошкільного віку із системними порушеннями мовлення. *Психологія та соціальна робота*. 2021. Вип. 1(53). С. 161–171.

5. Соколова Г.Б., Форостян О.І. Формування індивідуальності та пізнавальної активності дітей з тяжкими порушеннями мовлення методами арт-терапії. *Психологія особистості. Габітус*. 2022. Вип. 36. С.219-223. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.36>

6. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями в розвитку: діагностика і формування: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. 294 с.

7. Тищенко В.В. Зміст інтелектуального компонента мовленнєвої діяльності. *Науковий Часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2005. №3. С.129-141.

8. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дошкільників: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

9. Яновська Т. Особливості розвитку пізнавальної сфери молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення. *Молодий вчений*. 2023. №3 (115). С. 59-62.